

Тема: "С.Руданський. Життя і творчість".

План

1. Біографічні відомості.
2. Специфіка художнього світу С.Руданського.
3. Суб'єктна організація художнього світу в ліричних творах.
4. Місце С.Руданського в літературному процесі I пол. XIX століття.

Література

1. Зленко Г. С.Руданський – шлях до Ялти // Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 46-49.
2. Кравченко В., Пирогова К. С.Руданський як автор співомовок // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗДУ. – 2002. – С. 44-46.
3. Приходько І. С.Руданський – поет національного болю // Дивослово. – 1999. – № 4. – С. 54-57.
4. Руданський С. Повне збір. тв.: У 3-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1972. – 547 с.
5. Слапчук В. Національна ментальність у співомовках С.Руданського // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 5.
6. Франко І. До студій над С.Руданським // І.Франко. Збір. тв.: У 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 28. – С. 219-222.

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ (1834-1873)

В історії української літератури є імена, за якими стоять особливо трагічні долі. Одне з таких імен – Степан Руданський.

Непомітно жив, непомітно пішов із життя, виснажений сухотами, не зазнавши заслуженої літературної справи, але вірячи, що його "і по смерті, може, послухають", хоч і сам не уявляв того, яке велике значення матиме його слово для рідного письменства.

Народився 7 січня 1834 року в селі Хомутинях Вінницького повіту на Поділлі в родині сільського священика. Домашні умови не сприяли широкому розвитку поета в дитинстві й отроцтві. У Хомутинях на той час не було школи, отож, до вступу в духовне училище, за тодішнім звичаєм, вчився у дяка. З 1841 по 1849 рік навчався в Шаргородській бурсі. На предмети церковно-релігійного змісту тут відводилося більше половини учбового часу. Українська мова переслідувалася. Найкращим заохочувальним засобом до засвоєння схоластичної суміші була різка. Хабарі, здирство, знущання сильнішого бурсака над слабшим були тут звичайним явищем. У побуті бурси процвітали крадіжки, пияцтво, куріння, гра в карти. В такій школі С.Руданському довелося здобувати "основи початкової науки". Потрібно було мати неабияке здоров'я, природний розум та здібності, щоб витримати всі ці тортури і закінчити Шаргородську духовну школу з відзнакою.

У 1849 році вступив до Кам'янець-Подільської духовної семінарії, де навчання було не легшим.

Молодий С.Руданський поставив собі за мету служити народові. "На наше нещастя, – говорив він, – наші молоді паничі іще з того часу, як перший раз заглянуть у школу, уже починають забувати і свою мову, і своїх людей". І

він всім своїм життям довів, що залишився вірним своєму народові.

Тогочасна українська література проникала у найвіддаленіші закутки, в тому числі і на Поділля. З українських письменників були популярні І.Котляревський, Г.Квітка, Є.Гребінка, "справжній володар дум" Т.Шевченко, до якого С.Руданський ставився з особливим захопленням.

Під час перебування в семінарії С.Руданський розгортає етнографічну діяльність: записує народні пісні та легенди, перекази, пише власні балади та ліричні вірші.

Семінаристом закохався в дочку бідної вдови, Марію Княгницьку (красуню, добру серцем. Вона відповідала взаємністю. Але перед С.Руданським постала альтернатива: по закінченні семінарії взяти приход і одружитися з коханою або їхати вчитися далі (давно мріяв про вищу медичну освіту) з надією, що кохана дівчина його чекатиме. І поет вирішив учитися. Через деякий час дівчина одружилася з іншим. Це глибоко вразило С.Руданського і надало сумного відтінку віршам.

Семінарію С.Руданський закінчив першим учнем, що надавало йому ступеня студента і право вступу до Петербурзької духовної академії, чим були задоволені батьки. Влітку 1855 року поет вирушив до Петербурга. Приховавши від батьків свої наміри, С.Руданський використав відрадження до Петербурзької духовної академії з іншою метою – щоб вступити до Медичної академії. Успішно витримав іспити. Свідомий його вибір – це відмова поповича від кар'єри служителя церкви, вступ до медико-хірургічної академії, всупереч волі батька, який ніяк не міг з тим примиритися, вважаючи, що син вчинив помилку. Віднині майбутній поет не міг розраховувати на батьківську допомогу, мусив покладатися на себе. Матеріальні умови багатьох студентів були дуже важкі. Недоїдання, виснаження, надмірні заняття та погане житло викликали хвороби, від яких щороку вмирало кілька студентів. Животіння бідного студента медицини, про яке розповів у позначеному гіркою усмішкою вірші "Студент", підірвало молодий організм, обікрало його на життєву енергію. В автобіографічному творі поет змальовує люту північну зиму, вбогу хатинку на краю міста, де – "направо старій бабі смерть підписує патент, а наліво без копійки б'ється з нуждою студент". "А у хаті на постелі / У сурдуті і плащу / Сидить студент медицини / Другий місяць без борщу". Не сприяла бадьорому настрою і обстановка студентської кімнати:

І стіна кругом чорніє...
Тільки лазять павуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкарубин прусаки.

Голод, виснаження, туберкульоз, що на нього захворів С.Руданський, зробили своє: він не витримав іспитів і залишився на повторний курс. Матеріальна скрута (батько майже не допомагав, звертався до старшого брата Григора). Але витримавши він успішно склав іспити і перейшов на 4 курс (1859). Багато пише – за 1859 написано 145 приказок-співомовок. Виникла думка надрукувати твори, виготовував збірку і надіслав до Києва, але цензурний комітет не дозволив її надрукувати. Так і не довелося за життя побачити твори в окремому виданні.

Петербург, в роки навчання там С.Руданського (1855-1861), жив

надзвичайно напруженим громадсько-політичним та літературним життям. Вища школа не залишалася осторонь суспільного руху. Петербурзька Медико-хірургічна академія стала одним із політичних і культурних вогнищ. Не випадково М.Чернишевський героями роману "Що робити?" обрав студентів, вихованців Медичної академії (Лопухов, Кірсанов). Це були люди праці, науки, революційних поривань, які мріяли про перебудову суспільних відносин на основі широкого демократизму. Як тільки було організовано журнал "Основа", у першому ж номері за 1861 рік з'явилися два вірші С.Руданського – "Гей, гей воли!" і "Повій, вітре, на Вкраїну".

Під час перебування в Петербурзі поет поглиблює свої демократичні переконання. У нього виробляється більш свідоме критичне ставлення до тодішнього державного ладу царської Росії, який гостро викривав у своїх творах "Над колискою", "Наука", "П'яниця", "Лошак", "Засідатель" та ін. Його літературний талант досягає в цей час найвищого розквіту. Протягом 4 років він написав майже всі свої ліричні поезії, кілька балад, цикл історичних поем, "Байки світові", казку "Цар Соловей" і близько двохсот приказок. Здається, творча доля складається сприятливо, але виникає багато запитань: Чому в місті М.Чернишевського, М.Добролюбова, Т.Шевченка, М.Некрасова, де в ті часи жили і працювали М.Костомаров, П.Куліш, не знайшлося людини, котра підтримала б поета? Що було причиною його відірваності від демократичного табору літераторів? З ким бачився? Чи зустрічався з Т.Шевченком?

У 1861 році С.Руданський закінчив Медичну академію зі званням лікаря. Процес туберкульозу легенів у нього набрав загрозливої форми. За проханням поета, медична управа призначила його на посаду міського лікаря в Ялту. Першого вересня 1861 року виїхав до Криму. Ялтинському періоду пощастило більше. Він знаний до того часу, коли урвалося його страдницьке життя і за труною його пішов невеликий гурт людей. Навряд чи вони розуміли, що на високій масандровській горі, звідки відкривається вид на далекі морські простори, вони кладуть у крем'янисту землю одного з найталановитіших тогочасних співців.

Як лікар, С.Руданський користувався повагою й авторитетом. Пацієнти любили його за некорисливість, людяність, простоту в поведженні з ними, життєрадісний характер.

Родинне життя С.Руданського склалося невдало. Його дружина Явдоха Широка була далека від духовних інтересів поета. С.Руданський виховував її дітей та терпів всілякі прикрощі від її колишнього чоловіка.

Зрозуміло, що все це не могло сприяти творчому піднесенню. В Ялті його поетична діяльність відходить на другий план. З оригінальних творів С.Руданський написав тут лише драматичний етюд "Чумак". В основному займався перекладацькою роботою.

С.Руданський не дбав про друкування свого творчого доробку. За життя сам уклав у хронологічній послідовності рукописні збірочки, основні автографи яких, переписані і перекладені автором, складають три томи: до першого увійшли співомовки "козака Вінка Руданського", написані 1851-1857 рр. (у перекладі з грецької мови "вінок" означає ім'я Степан); до другого 253 поезії і гуморески та вірш "Студент" (1857-1859); третій склали пісні, приказки, легенди, історичні поеми (1859-1860).

Останні роки життя поета були сповнені гнітючих дріб'язкових неприємностей і тяжких переживань. До Ялти був призначений ще один лікар, якому С.Руданського був конкурентом. Поета почали переслідувати та ображати. Це дуже погано вплинуло на його моральний стан і на здоров'я. Давня хвороба загострилася і стала причиною передчасної смерті.

Поет помер 21 квітня 1873 року. Поховано в Ялті. Смерть поета лишилася непоміченою в Україні, оскільки за життя його не знали як поета. Тільки львівська газета "Правда" вісім місяців по смерті вмістила некролог. Не скоро прийшло слово поета до читача. Олена Пчілка видала у Києві книжечку "Співомовок" С.Руданського, та вони не мали успіху в українській літературній громаді. І лиш після того, як творчістю зацікавився І.Франко, його твори почали знайомитись читачі.

Д.Павличко писав: "Руданський починав як лірик-романтик, але всім його талантом досить швидко оволодів гумористичний жанр. Поет створив декілька невмирущих, тужливих пісень, але він, здається, відчув, що інтимна лірика повинна розвиватися, обертатися в громадянську, політичну поезію, а таке подужання своєї душі "в присутності" Шевченка не мало перспективи. Навіть якби Руданський спалахнув революційною пристрасстю, його не видно було б із-за вулканічного Шевченкового полум'я, як, до речі, не видно багатьох щирих, але слабких вогнищ – так горіти болями народу, як Тарас, ніхто не міг. У більшості випадків там, де Руданський плакав, він був наслідувач, а там, де сміявся, – безсмертним продовжувачем генія". У цій формулі чітко зафіксоване літературне явище, яке називається "Степан Руданський".

У публікаціях О.Янук, М.Перебийноса, М.Сиваченка, В.Романюка, П.Киричка, М.Чубука, С.Кисельова, Г.Зленка, П.Колесника, П.Пільгука та інших досліджена художня та жанрова своєрідність окремих творів поета; запропоновані інтерпретації творів письменника, що часом суперечать одна одній; здійснені спроби визначити місце його творчості в літературі другої половини ХІХ століття.

Художній світ С.Руданського – багатогранне явище, позначене гетерогенністю, синкретичністю, його внутрішній системі притаманна інтеграція стильових складників. Письменник працював у літературному оточенні, зазнавав зовнішніх впливів, був відкритим до нових.

Творчість С.Руданського від самої появи своєї викликала розбіжні оцінки, навіть заперечувалась як неповторне художнє явище і довгі роки не привертала уваги. Першим дослідником творчого доробку письменника був І.Франко. Поезія С.Руданського розглядається І.Франком як достойне завершення тієї школи романтиків, яка виникла в Харкові до Т.Шевченка, але розвивалась далі з урахуванням його появи, як своєрідний "перехід від тих перших орачів до свободної та суто ліричної музи Т.Шевченка".

У гуморесках С. Руданського присутні образи злодіїв, скупих, попів, мужиків, панів, які фігурують в прибаютках Л.Боровиковського, у фацетіях Поджо Браччоліні. Майже в кожному творі згадуються жида, ляхи, турки, москалі, хохли.

Природа заголовків "Піп на Пущі", "Черевики", "Що кого болить?", "Окуляри", "Жонатий" та інші мають характер узагальнення, насичення, що

веде до ідіоматичності та крилатості фрази, вже відомої з інших текстових структур, або поєднаної асоціативним ланцюгом з іншими текстами.

Вживання коротких мінімалістичних форм: "аби душа чиста була", "ваша правда пане", "бійтесь Бога!", "поганая віра", "тільки світиш, та не грієш" притаманна С.Руданському – посилення на біблійний текст носить відкритий характер.

У жанрі гуморесок проявляються такі грані характеру С.Руданського: прискіплива художня спостережливість, увага до людської поведінки, відтворення динаміки побаченого і відчутого. С.Руданський як майстер сміху, автор дотепних поетичних гуморесок, анекдотів, в основі яких просвічуються зерна життєвої мудрості народу. З його іменем пов'язане завершення формування віршової гуморески як жанру.

Співомовками ("Мова Співу", або "Мова Музи") С.Руданський називав усі свої поетичні твори. Ця назва пізніше закріпилася за приказками. Сам поет називав свої гуморески "приказками". Всі вони становлять собою художню обробку народних анекдотів із обов'язковою соціально-побутовою заправкою. Джерела їх – виключно народні. Всі приказки написані у Петербурзі з 1856 по 1861 рік. Щирий інтерес С.Руданського до народного анекдота пов'язуємо з тим оточенням, в якому виріс поет, зокрема впливом "української школи" польської літератури, що користувалася скарбами українського фольклору. Дослідники висловили чимало думок з приводу того, записував чи не записував він веселі оповідки з уст народу. Публікація у монографії М.Сиваченка трьох винайдених в архівах таких записів підтверджує здогад. Правда, цей факт не переконує в тому, що він записував усі без винятку анекдоти. Доказом цієї думки є те, що, скажімо, один з анекдотичних сюжетів, який С.Руданський згадує у казці "Цар Соловей", (натяк на турка, що йде Москву воювати), через два з роки був використаний гумористом у співомовці "Війна". Неймовірно, щоб рядовий анекдотичний сюжет два роки тримався у пам'яті поета.

Приказка у всіх країнах генетично зв'язана з фольклором. У Росії і в Україні першоджерелом її були уснонародні оповідки, або анекдоти (що в грецькій означає "неопублікований", у Німеччині – шванки, у Франції – фабльо, в Італії – фацетті).

Духовне середовище, бурса й семінарія також мали вплив на характер творчих інтересів майбутнього поета. Близькі до поета люди свідчили, що С.Руданський з юнацьких років любив складати сатиричні вірші про духівництво, чим драгував місцевих "духовних отців", а батько мав через це чимало неприємностей.

Співомовки відзначаються тематичною розмаїтістю. С.Руданський торкався майже кожної сфери життя людини: побуту, релігії, суспільного устрою, минулого України. Всі вони своєрідні за своїми художніми засобами, тематикою та проблематикою.

В антирелігійних співомовках божі пастирі, з точки зору веселого оповідача, – малокультурна, брутальна, лицемірна публіка, об'єднана круговою порукою у зв'язку зі спільним завданням ошукати віруючих. Ю.Цеков висловив думку, що для С.Руданського немає принципової різниці між духівниками православними, католицькими чи єврейськими. Всі вони – плоди одного дерева.

Священнослужителі, зображені С.Руданським, не дуже ревні щодо своїх

обов'язків перед Богом. Як кожного смертного, їх цікавлять суто буденні турботи. Їхні думки і зусилля спрямовані не на те, аби благочестивим життям завоювати право жити в райських куцах. Їхня мрія – на грішній землі забезпечити собі безбідне існування. У житті їх цікавить не так служба, як прагнення добряче попоїсти і випити, і ще пристрасть любісінько перекреслює всі церковні приписи про помірність і красиві історії з життя святих. Про те, до якої комедії може дійти священник, який замислив жити за зразками пустельників, розповідається у співомовці "Піп на пуці". Начитавшись, як скромно жили святі у пустинях, піп і собі надумав назавжди піти в пуцу рятувати душу перед Богом. "Але де йому до пуці! Привик до ковбаски. До чарочки горілочки, до борщу, до кашки ... Привик собі як часами / Тої дечого вжити ... То де йому серед пуці / Корінцями жити". Спроба жити за приписами святих закінчилася ганебною втечею попа до громади, на запитання якої він відповідає відверто, без зайвих хвилювань за непохитність свого авторитету: мовляв, не з такими животами серед пуці жити.

Деякі священнослужителі мало чим відрізняються від урядових здирників, як-от архієрей зі співомовки "Там її кінець", котрий жодного прохання не приймав, якщо прохач не покладе хабаря:

Архирей їден подольський
Такий звичай мав,
Як без грошей була просьба,
То ї не приймав.

Із твору випливає, що духовні отці часто відрізнялися від світських чиновників тим, що замість поліцейського мундира носили довгополі рясни.

Піп може перетворити "таїнство" сповіді у звичайнісінький флірт, аби домогтися прихильності славної молодички:

"Чи не можна, молодичко,
В тебе поживитись?..
Я ще здавна тебе люблю", –
Піп її туркоче ...
Молодиця й собі каже:
"А я вас, паноче!"

У співомовці "Чорт" розповідається про розпусного ксьондза, що чіплявся до жінки одного господаря. Нанизування мотивів логічно обумовлює кульмінаційний момент: покарання ксьондза-перелюбника. У приказці "Чого люди не скажуть" викривається перелюбство не тільки попа, а й самого архієрея.

Піп може відпускати гріхи, якщо його зловили на гарячому, абсолютно не піклуючись про чистоту своїх стосунків із всевишнім, про що дізнаємось із співомовки "Війна".

Не обминув увагою сатирик і делікатні сторони життя "чорного" духовенства, тобто монахів – і католицьких, і православних, які аж ніяк не вважали свої монастирі і кляштори божими будинками. Це видно зі співомовок "Kulbaczka", "Kuracja od oszu", турботи божого воїнства торкаються аж ніяк не служби божої, а зосереджені на задоволенні плотських потреб. І навіть католицький законник, сповідаючи малого грішника, признається, що якби ці протибожі захоплення монахів допомагали від хвороби очей, то він би вже

давно міг дивитися крізь монастирські мури.

У співомовках православні чинять зі своїми святими таке, за що їм гарантовано персональний пекельний казан. Так, хвацький маляр із Бару аж ніяк не по-джентельменськи ставиться до святої Варвари, на перше ж прохання покупця домальовуючи їй вуса і перетворюючи даму на святого мужчину ("Варвара"). Злодійкуватий москаль за те, що святий Миколай не допоміг йому вкрасти коня, примушує ікону відомого чудотворця за невибачну пасивність скакати по дорозі, прив'язавши її за мотузок ("Скачі, Мікалай").

Гумореска "Піп з кропилом" відображає взаємини між бідним селянством та духівництвом. У співомовці "Піп у ризах" йдеться про те, як піп, що не раз обманював, оббирав своїх парафіян, сам опинився в дурнях. Простий селянин, герой багатьох співомовок, у своєрідно байдужому, флегматичному тоні – чи то глуму, чи удаваній простакуватості – реагує на релігійну мораль, повчання попів, ксьондзів. Тут виразно виступає гостра іронія над тими "страхами" про пекло, що їх поширювала церква. У цій гуморесці зафіксовано характерну рису світогляду народу: обстоюючи право на "грішне" людське життя, представник народу ладен сперечатися не лише з попом, ксьондзом, а й з самим Богом. В уяві селянина Бог таке ж створіння, як і людина.

На батьківщині С.Руданського був поширений переказ про дуже ветхі образи в хомутинецькій церкві, які треба було поновити. Очевидно, під враженням цього факту поет склав гумореску "Просьба". У ній у плані звичайнісіньких побутових понять і уявлень говориться про "святі" образи, як про начиння та інші речі хатнього вжитку. Лексика виразно грубувата: святі – "всі стали ледащо", матір божа – "згорбилась, зігнулась", Варвара – "здулась", Миколай – "від хробаків порохом узявся" та й сам Спаситель – "поздовж порепався".

У співомовці "Баба в церкві" набожність простої людини пов'язується з житейським практицизмом. Стара баба, накупивши свічок, ліпить одну "святому Микиті", а другу його супротивнику – чорту. На зауваження людей, що цього не слід робити, баба з наївною простотою дає хитромудру відповідь:

Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде ...
Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати,
Треба всюди, добрі люди,
Приятелів мати.

Церковна обстановка викликає у старої баби асоціації далеко не релігійного змісту ("Жалібний дяк"). Спів дяка нагадав їй крик кози, що загинула на льоду у вовчій пащі. На запитання чого вона плаче, дяк почув у відповідь:

Як не плакати мені, –
Стара баба каже, –
Коли мене голос ваш
Аж за серце в'яже!

У співомовці яскраво показано природній гумор і наївність простого люду.

Отже, у співомовках відбився весь складний світ внутрішньо-церковних стосунків, розкрита безглуздість багатьох догматів, висміяні основоположні пункти вірувань і релігійних вчень.

Гострими сатиричними нотами пронизані співомовки, в яких показано звичаї, спосіб життя, побут панства і царських чиновників. У їхньому світі стосунки між людьми будуються на ґрунті нахабного здирництва, звичного безчестя, пустої пиhi, прагнення обдурити ближнього, образити і принизити беззахисного. У гуморесках викриваються потворні явища тогочасної дійсності, відображено волелюбні прагнення народу, його мрії про вільне життя без панів і визиску. Гумореска "Царі" відбиває цю найзаповітнішу сподіванку народу про волю:

А якби я був царем
Та мав царську волю,
Я би панів скасував,
всіх пустив на волю.

При кожній нагоді поет картав сваволю царських чиновників, їхній бюрократизм і хабарництво. У співомовці "Засідатель" виведено гостро сатиричний образ засідателя-хапуги.

У поле зору гумориста потрапили і крамарі, що на кожному кроці обдурювали простий люд. З цього тематичного ряду особливо цікава співомовка "Добре торгувалось". Зовні простакуватий, а насправді розумний і хитрий чумак ходить по крамницях та питає, чи нема де на продаж дьогтю. Один з крамарів, бажаючи поглузувати з чумака, відповів, що в крамниці не дьоготь, а лише дурні продаються. Дотепний чумак одразу знаходить саркастичну, в'їдливу відповідь:

То нівроку ж,
Добре торгувалось,
Що йно два вас таких гарних
На продаж осталось.

Як і в народних сатиричних переказах та анекдотах, у С.Руданського пани та їхні прислужники зображені людьми без честі й совісті.

Розвінчуючи представників експлуаторських класів, поет часто вдається до діалогу, свого улюбленого прийому – зводити на розумовий і моральний поєдинок пана й селянина. У такому змаганні прості люди виявляють завжди перевагу над панами.

У співомовках, в яких змальовані взаємини селянина чи намита з паном, поет показує, що пан або його прихвостень намагаються показати свою зверхність і позбиткуватися над простою людиною. Але щоразу вони одержували відсіч трудящої людини. Зухвалий панок, вирішивши поглузувати з бувалого мужика ("По чому дурні"), запитав його, де він бував і чому так продаються дурні. На це селянин із зловтіхою відповідає:

Та то, пане, як до дурня,
Які попадуться.
Дурень пан – заплатить більше,
Бо честь-таки знають,
А як мужик, то звичайно,
Без ціни скупають!

До цієї групи слід віднести й гумореску "Перекусіть, пане!", у якій глузливо-брутальне запитання пана до парубків обертається проти нього самого.

Співомовка "Гуменний" побудована за принципом наростання комічно-трагічних елементів, що розпочалися з повідомлення про невинний предмет – складний ніжик, доходить до жахливих звісток, які зовсім не хвилюють читача. Причина цьому – влучно замасковане, але виразно негативне ставлення гуменного до пана і до всього панського – будь то ніж, дружина, дім чи панська дочка. Це не просто глузування. За наївним тоном гуменного криються безжалісний сарказм, зловтіха підлеглого над паном.

У приказці "Пан та Іван в дорозі" йдеться про зголоднілих подорожніх. У творі виступають два подорожніх – пан і селянин Іван. Під час мандрівки пан намагався обдурити Івана, щоб за його рахунок харчуватися. Але всі його крутіства були марні, бо селянин завжди залишав пана в дурнях. Під кінець мандрівки Іван по дорозі привласнив чужу гуску, яку вони разом і засмажили. Пан насамкінець вирішив ошукати Івана: запропонував зачекати з обідом чи вечерею з умовою: "кому з них присниться краща закуска..., тому завтра достанеться гуска". Знаючи ласу панську натуру, ладну кожного ошукати, хитрий Іван з'їв гуску і те, що було в панській торбині. Цікавий останній діалог між паном та Іваном:

Ваша правда, пане!
Я сам бачив, як ви їли
Якісь марципани...
Та й дивлюсь, що не голодні,
Маєте закуску,
Та до печі помаленьку
Та й стеребив гуску!

Героєм гуморесок виступає і колоритна постать козака-запорожця, образ якого змальовується в дусі народнопісенних традицій. С.Руданський підкреслює безстрашність козацтва у боротьбі з ворогом, повну зневагу до смерті. Так, козак зі співомовки "Смерть козака" реагує на свою смерть спокійно, бо знає, за що він гине.

У приказці "Ахмед III і запорожці" подано оригінальну інтерпретацію славнозвісного народного твору – відповіді козаків турецькому султанові. Гумористичний ефект тут досягається через пародіювання "високого" стилю послання – грамоти султана. Шукаючи найбільш вразливі, дійові засоби художнього вислову, в цілковитій відповідності з історичною правдою, поет не цурається часом грубого слівця. На пиху і зухвалість "царя над царями" козаки відповідають презирливою зневагою до всіх його високих титулів і звань. Цю гумореску слід назвати історичною, адже в ній С.Руданський бере за основу факт з історії Запоріжжя, використовує в ній давні назви міст: Цареград, Вавилон, Поділля, Галич, Єгипет. Письменник відтворив колорит нашої країни, розкрив типовий образ козаків.

Отже, оповідь у співомовках об'єктивна, комізм випливає з ситуацій, вчинків і дій самих персонажів, часто міститься в монологах чи діалогах дійових осіб, автор бере на себе роль делікатного коментатора.

Першоджерелом гуморесок С.Руданського були народні анекдоти,

побутові казки, хоча до частини з них подано широку панораму людського життя; вони позначені елементами народної сміхової культури та подільським колоритом. Для деяких з них характерна неоднозначність у змалюванні поетом жіночого образу (гуморески еротичного змісту).

Ліричні твори С.Руданського моделюють позицію "власне автора", найголовнішими суб'єктами стають внутрішні переживання автора, його позиція щодо об'єкта зображення.

Лірична спадщина С.Руданського невелика: до академічного тритомного видання творів поета увійшло тридцять чотири вірші. П'ятнадцять з них мають однакову назву "Пісня". До багатьох додані мелодії або позначено, що "голос свій", тобто, що мелодія пісні належить авторові. Всі "пісні" С.Руданського – це романси з народнопісенною основою або ж пісні, наприклад, "Сиротина я безродий", "Ти не моя", "Мене забудь", що тяжіють до жанру пісні з літературною традицією. Саме від так званої романсової поезії С.Руданський поступово переходив до поезії громадянської, в якій постала правдиво зображена реалістична дійсність, виявилася громадянська позиція митця.

У громадянських поезіях С.Руданського крізь призму "власне автора" висвітлюються найгостріші соціальні проблеми: необхідність ліквідації кріпацтва, соціального і національного визволення народу, виховання у трудівника моралі борця за народне щастя, розвитку культурницької діяльності на народній ниві, усвідомлення ролі поезії і поета як активної сили в боротьбі за щасливе майбутнє: "П'яниця", Пісня ("Не дивуйтесь, добрі люди!"), "До дуба", "Гей, бики!", "Наука" та інші.

Ідея невпокореності суворим обставинам, боротьби проти пануючих "вітрів" висловлена у вірші "До дуба". Ця поезія є своєрідним гімном, де проголошено палке прагнення усе пізнати й стояти на сторожі добра:

І весь світ обдивись,
І усе розпізнай;
І що доброго є,
Ти у себе впивай.

Популярною народною піснею став вірш С.Руданського "Гей, бики!", в якому поет закликав народ до боротьби на благо майбутнього. Дослідники сходяться на тому, що в основі його – заклик до невтомної просвітницької роботи на ниві української культури. Світла надія ліричного героя на краще майбутнє наповнювала оптимізмом тих, хто знаходився під тиском тогочасної влади:

І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки;
Чого ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!

У вірші "Мене забудь!" авторське "я" частково ідентифікується з ліричним героєм:

Мене забудь, моя дівчино!
Спокійно жий, щаслива будь,
Цвіти хоть рожой, хоть калиной, -
Мене забудь, мене забудь!..

Найчастіше С.Руданський в поезіях використовує символічний образ сокола або сизого орла. Вірш "Козаче, голубче" побудований у формі діалогу між дівчиною та хлопцем, якого вона називає голубом і соколиком.

Козаче, голубче,
Соколику мій!
Іще хоч годину
Зо мною постій!

У поезіях "Світять зорі, заним в полі", "Гей, браття-козаки", "Калино-малино", "Голубонько-дівчиненько", "Ой вийду я у садочок" власні переживання жалю, туги, самотності, нещасливого кохання письменник вкладає в уста ліричних героїв.

Майже всі його "пісні" – це туга поетової душі за втраченою любов'ю, за коханою. Твори цілком відповідають жанру, оскільки виражають почуття, враження або пережиті настрої.

Отже, С.Руданський є неординарною особистістю у сприйнятті художнього світу, висловленні внутрішнього світу та змозі донести реципієнту найголовніші проблеми тогочасної дійсності крізь призму ліричних суб'єктів.

Запитання і завдання

1. Зі словника літературознавчих термінів виписати визначення жанру співомовки.
2. У чому своєрідність "феномену С.Руданського"?
3. Кому із українських письменників належать слова: "...там, де Руданський плакав, він був наслідувач, а там, де сміявся, – безсмертним продовжувачем генія"?
4. Які твори С.Руданського стали піснями? Вивчити їх напам'ять.

Література

1. Герасименко В. С.Руданський. Життя і творчість. – К.: Наукова думка, 1985. – 179 с.
2. Зленко Г. С.Руданський – шлях до Ялти // Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 46-49.
3. Киричок П. Міський лікар Ялти: сторінки життя відомого українського поета С. Руданського // Золоті ворота. – 1993. – № 5. – С. 25-38.
4. Кравченко В., Пирогова К. С.Руданський як автор співомовок // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗДУ. – 2002. – С. 44-46.
5. Пільгук І. С.Руданський. – К.: Наукова думка, 1987. – 139 с.
6. Приходько І. С.Руданський – поет національного болю // Дивослово. – 1999. – № 4. – С. 54-57.
7. Руданський С. Повне збір. тв.: у 3-х т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1972. – 547 с.
8. Франко І. До студій над С.Руданським // І.Франко. Збір. тв.: У 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 28. – С. 219-222.
9. Цеков Ю. С. Руданський. – К.: Дніпро, 1983. – 175 с.
10. Чирков О. Текстуальний, інтертекстуальний, контекстуальний аналізи // Дивослово. – 2001. – № 4. – С. 20-30.